

Predavanja

Arheološka istraživanja Bjelovarsko-bilogorske županije i okolnih krajeva

Pregled arheoloških istraživanja područja središnje Hrvatske od 1996.-2016. godine

Goran Jakovljević
Gradski muzej Bjelovar
goran.gmb@gmail.com

Bjelovar, the final frontier – posljednja stanica prvog vala neolitizacije

Rajna Šošić Klindžić
Odsjek za arheologiju
Katedra za prapovijesnu arheologiju
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
rsosic@ffzg.hr

Jacqueline Balen
Arheološki muzej u Zagrebu
jbalen@amz.hr

U radu će se dati pregled svih poznatih ranoneolitčkih nalaza u navedenom prostoru sagledavši ih u širem kontekstu neolitizacije.

Kultura linearnotrakaste keramike u svjetlu novih istraživanja

Katarina Botić
Institut za arheologiju
katarina.botic@iarh.hr

Zaštitna arheološka istraživanja na lokalitetu Vrancari, provedena od strane Instituta za arheologiju u sklopu zaštitnih istraživanja na obilaznici grada Donjeg Miholjca 2015. godine, otkrila su ostatke naselja srednjoeuropske kulture linearnotrakaste keramike (LTK). U ostacima kuća izduženog oblika te u otpadnim jamama pronađen je pokretni materijal koji upućuje na potpuno različit način izrade i ukrašavanja od onog starčevačke kulture, iako se među materijalom nalaze i ulomci starčevačke keramike. U svjetlu ovih novih nalaza moguće je sagledati kronološki odnos starčevačke, srednjoeuropske LTK i korenovske kulture.

Kasnobrončanodobno naselje i groblje u Poljani Križevačkoj 2

Daria Ložnjak Dizdar
Institut za arheologiju
dldizdar@iarh.hr

U zaštitnim arheološkim istraživanjima 2011. godine istraženo je višeslojno nalazište Poljana Križevačka 2. Uz naselje lasinjske kulture, manje latensko gospodarstvo tekasnosrednjovjekovno naselje, istraženi su i istovremeno naselje i groblje s početka kasnoga brončanog doba. Radi se o naselju otvorenoga tipa, smještenog na povišenoj prirodnoj gredi iznad rijeke Glogovnice. U naselju su otkriveni tragovi nadzemnih kuća te radni prostori kao i

ostaci peći. Groblje se smjestilo u neposrednoj blizini južnog ruba naselja. Radi se o ravnom paljevinskom groblju u urnama. Grobovi su bili grupirani u manje skupine, slično kao na istovremenim grobljima u južnom dijelu Karpatske kotline. Pogreb pokojnika odvijao se u nekoliko faza koje se mogu rekonstruirati prema grobnim priložima. Za vrijeme 13. st. pr. Kr. karakteristično je razbijanje posuda u sklopu pogrebnoga rituala. Na primjeru istraženoga dijela groblja u Poljani može se djelomično rekonstruirati ispraćaj pokojnika na početku kulture polja sa žarama. Naselje i groblje kasnoga brončanog doba u Poljani Križevačkoj 2 rasvjetljava vrijeme grupe Virovitica u komunikacijskoj mreži naseljenosti jugozapadnoga dijela Karpatske kotline.

O desetoj obljetnici sustavnih arheoloških istraživanja pavlinskog samostana Svih svetih u Strezi

Tajana Pleše

Odjel za kopnenu arheologiju

Služba za arheološku baštinu

Hrvatski restauratorski zavod

tplese@h-r-z.hr

Na jugozapadnim obroncima Bilogore, u pitomoj dolini prošaranoj pritocima potoka Sv. Marije, nalazi se pavlinski samostan Svih svetih (*monasterium Omnium Sanctorum*). Streški je samostan osnovan (najvjerojatnije) 1374. godine darovnicom kaštelana Bijele Stijene i vespremskog župana Ivana Bisena. Pripadao je pod upravu samostana Blažene Djevice Marije na Moslavačkoj gori, a nalazio se na području ondašnje Križevačke županije odnosno Komarničkog arhiđakonata. Danas se nalazi na području općine Kapela, nedaleko od sela Pavlin Kloštar.

Duga lista pokrovitelja započela je darovnicom Ivana Bisena, a njegovim primjerom povelili su se brojni lokalni plemići. O izvrsnoj ekonomskoj i pravnoj organizaciji streškog samostana u 15. stoljeću svjedoče dva urbara: prvi iz 1432. godine, dok je drugi sastavljen 1477. godine. Potonji je urbar jedan od najdragocjenijih pokazatelja razvoja feudalnog društva u kontinentalnoj Hrvatskoj kasnog srednjeg vijeka.

Početak 16. stoljeća postala je sve osjetnija opasnost od napada osmanlijskih postrojbi, a u pripremanju za nadolazeće sukobe sudjelovali su i streški redovnici opremivši 1525. godine jednog konjanika. Nedugo potom su se redovnici preselili u sigurniju Lepoglavu, ponijevši sa sobom najvrednije dragocjenosti i arhiv s dvjestotinjak isprava (*Acta monasterii de Ztreza*). Krajišnici Varaždinskog generalata preuzeli su samostan, a napustili su ga tek sredinom 16. stoljeća. Napušteni je samostan kroz naredna stoljeća do temelja razgradilo lokalno stanovništvo. Tijekom deset sezona arheoloških istraživanja (2006. - 2016.) određeni su vanjski gabariti samostana, izgrađenog na pravokutnom platou omeđenom pritocima potoka Sv. Marije. U cijelosti je istražena crkva Svih svetih te jugoistočni dio samostana.

Izlaganjem će biti predstavljeni zaključci proizašli iz dosadašnjih istraživanja: od analize tlocrtne dispozicije u komparaciji s drugim onodobnim pavlinskim samostanima, do povijesno-arhivske interpretacije osteološkog materijala zasnovane na antropološkoj analizi.

Nadgrobnni medaljon iz Majura kod Bjelovara

Branka Migoti

Odsjek za arheologiju

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

branka.migotti@gmail.com

Mramorni nadgrobni medaljon s reljefnim portretima odraslog čovjeka i mladića, koji se čuva u Gradskom muzeju Bjelovar, nađen je slučajno 1968. u selu Majuru 12 km zapadno od Bjelovara. Budući da, začudo, nije privukao zanimanje arheologa, ostao je praktički neobjavljen, osim nekoliko kratkih spominjanja na razini osnovnog podatka. Nema ga ni u Registru arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske (1990., 1997.), a u Registar arheoloških nalaza i nalazišta Bjelovarsko-bilogorske županije (2012.) nije ušao zato jer se selo Majur, usprkos blizini Bjelovara, nalazi u Zagrebačkoj županiji. Nadgrobni medaljon iz Majura važan je i kao doprinos zasad slabom poznavanju antičkog horizonta bjelovarske okolice, ali i kao jedan od tek dva zasad poznata nadgrobna spomenika te vrste u sjevernoj Hrvatskoj (drugi je iz šire okolice Bjelovara!), premda su široko rasprostranjeni u Noriku i Panoniji. S obzirom na te okolnosti, nadgrobni medaljon iz Majura u ovome se prilogu objavljuje cjelovito i stavlja u kontekst proizvodnje i trgovine mramornim spomenicima noričko-panonskog prostora.

Rimskicarski novac iz Velike Trnovitice

Ana Pavlović

Odsjek za arheologiju

Katedra za klasičnu arheologiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

apavlovi3@ffzg.hr

Na području Velike Trnovitice, u bjelovarsko-bilogorskoj županiji, tijekom arheoloških istraživanja 2015. god. pronađeno je 326 primjeraka brončanog rimskog carskog novca, datiranog u 2/2 4. st. Riječ je o vrlo istrošenom i loše sačuvanom novcu careva Valentinijanove dinastije (pretežito Gracijana, Valenta, Valentinijana I) od kojih su se preciznije mogla odrediti 262 primjerka. Pripadaju standardnim tipovima tog vremena poput *Secvritas Rei Pvblicae*, *Gloria Romanorum* i *Restitvtio Rei Pvblicae*. Stručnoj analizi ovog nalaza pridodana je i topografska analiza drugih novčanih nalaza s prostora bjelovarske županije.

Primarna obrada željeza: primjer talioničke radionice u Virju

Tajana Sekelj Ivančan

Institut za arheologiju

tsivancan@iarh.hr

Podravski lokalitet Virje poznat je kao arheološko nalazište naseobinskog karaktera od 80.-tih godina prošlog stoljeća, a tijekom 2007. g. prepoznat je i kao mjesto gdje se odvijao zahtjevan postupak taljenja željezne rude. Radi se o dva položaja, Volarski breg i Sušine, koji se prostiru na više blagih uzvišenja u nizinskom pridravskom području.

Kako bi se preciznije locirale peći i dijelovi talioničke radionice na položaju Sušine su tijekom 2013. i 2014. g. primijenjene geofizičke, magnetske metode: mjerenje magnetskog susceptibiliteta i magnetometrija na većim površinama, te je na temelju dobivenih rezultata ciljano provedeno arheološko iskopavanje u kojem su potvrđena geofizička mjerenja, i to pronalaskom stambenih objekata, talioničkih peći i odlagališta otpada iz radionice na točno naznačenim pozicijama. Radiokarbonska analiza uzoraka ugljena iz odabranih objekata, struktura i tvorevina pokazala je da se u Virju odvijala primarna obrada željeza tijekom kasne antike i ranoga srednjeg vijeka.

Na pitanje o izvoru sirovine korištene u procesu taljenja, mogući odgovor dalo je preliminarno ispitivanje tla u okolici, kojim je prepoznato kako je nizinsko područje uz Dravu, u kojem se dugotrajno zadržavala voda i gdje su podzemne vode iznimno visoke,

potencijalno mjesto pogodno za stvaranje nakupina željezne rude u prirodi. Da slučaj Virja nije usamljen ukazuju rezultati rekognosciranja mađarskih kolega koji su evidentirali više potencijalnih arheoloških nalazišta istih karakteristika s lijeve obale Drave, kao i novija rekognosciranja i reambulacija nizinskog područja srednjeg toka Drave s hrvatske strane, također s nekoliko indikativnih lokaliteta.

Crkva Sv. Križa u Gornjem Križu u svjetlu arheoloških istraživanja

Goran Jakovljević

Gradski muzej Bjelovar

goran.gmb@gmail.com

Crkva sv. Križa u Gornjem Križu kraj Zrinskog Topolovca povijesno je poznata od 14. st. i njenog prvog spominjanja u prvom popisu župa zagrebačke biskupije 1334. g. Međutim, arheološka istraživanja provedena 2003. te 2012. i 2013. g. pokazuju da je u osnovi riječ o romaničkoj građevini čija se starost – temeljem C¹⁴analize antropološkog materijala iz njoj pripadajućih grobova – može smjestiti između 10. i 12. st. Za gradnju crkve korišten je i materijal s obližnje uništene rimske vile rustike (tegule), a kasnije građevinske faze pripadaju tipičnoj gotičkoj arhitekturi karakterističnoj za takve sakralne građevine središnjeg dijela Hrvatske.

Župne crkve i kapele 13. stoljeća na prostoru Kalničkoga i Komarničkog arhidakonata: Rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja

Krešimir Karlo

Konzervatorski odjel u Bjelovaru

Ministarstvo kulture

kresimir.karlo@min-kulture.hr

Zaštitna arheološka istraživanja sastavni su dio interdisciplinarnog istraživačkog procesa koji se provodi tijekom obnove povijesne arhitekture, stoga je i tumačenje njihovih rezultata potrebno promatrati paralelno s rezultatima ostalih istraživanja na spomeniku (konzervatorsko-restauratorskih, povijesnih te onih povijesti umjetnosti). U posljednjih dvadesetak godina kroz zaštitna istraživanja bilježimo više novih podataka o srednjovjekovnoj sakralnoj arhitekturi, posebice onoj župnih crkava, na inače slabije istraživanom području kontinentalne Hrvatske. Bjelovarski kraj približno je geografsko središte prostora kojeg, prema teritorijalnoj organizaciji srednjovjekovne Zagrebačke biskupije od 14. do 16. stoljeća zauzimaju Kalnički i Komarnički arhidakonat. U ovom radu donijet će se pregled rezultata zaštitnih arheoloških istraživanja provedenih na sakralnoj arhitekturi datiranoj u 13. stoljeće. U Kalničkom arhidakonatu to su crkve sv. Andrije u Kamešnici, sv. Petra u Novom Mjestu Zelinskom te crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Donjoj Glogovnici. U Komarničkom arhidakonatu riječ je o crkvama sv. Križa u Križu Gornjem i Križovljanu. Predmet razmatranja bit će razvoj župnih crkava u 13. stoljeću na navedenom području prema arheološkim, pisanim i topografskim izvorima te njihova (re)kontekstualizacija u odnosu na obližnja urbana središta, utvrde i županate zabilježene u povijesnim vrelima.

Rezultati arheoloških iskopavanja benediktinskog samostana sv. Maragrete u Bijeli s osvrtnom na rezultate antropološke analize

Andrej Janeš

Odjel za kopnenu arheologiju

Služba za arheološku baštinu
Hrvatski restauratorski zavod
ajanes@h-r-z.hr

Željka Bedić
Antropološki centar
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
zbedic@hazu.hr

Ostaci benediktinskog samostana sv. Margarete nalaze se 500 m južno od sela Bijela, jugoistočno od Daruvara, na ovalnoj uzvisini koja je okružena s obrambenim jarkom. S jugoistočne strane padine uzvisine poniru prema potoku Brzici.

Tijekom 14. i 15. stoljeća samostan je bio jedan od važnijih benediktinskih središta u srednjovjekovnoj Slavoniji. Unatoč velikom broju pisanih vrela koja su vezana za postojanje i funkcioniranje bijelskog samostana (70 listina tijekom 15. i 16. stoljeća), datum osnivanja samostana ostaje nepoznat. Posredno je moguće pretpostaviti osnivanje redovničke zajednice u Bijeli tijekom 13. stoljeća, čija je rana sudbina vezana uz djelovanje benediktinskog samostana sv. Margarete u srijemskom Grabovu. Zajednica koja se početkom 14. stoljeća navodi kao priorat tijekom 15. stoljeća prerasta u bogatu opatiju. Početkom 15. stoljeća samostan je bio utvrđen, a tijekom prve polovice istog stoljeća bio je obnovljen pod patronatom zagrebačkog biskupa Ivana Albena.

Od 2012. godine Služba za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda provodi arheološka iskopavanja na položaju samostana. Do sada je djelomično istražena prostrana samostanska crkva koja se nalazi u sjevernom dijelu samostana. Radi se o jednobrodnoj crkvi s izduženim poligonalno zaključenim svetištem. Na zapadnoj strani crkva je bila dodatno određena s masivnom trodijelnom emporom. U cijelosti su istraženi ulazni prostor i južni zvonik/kula i prostor trećeg traveja. Radiokarbonskom analizom uzoraka ugljena utvrđeno je kako je zapadni dio (empora) sagrađen u 15. stoljeću, dok datum gradnje same crkve za sada ostaje otvoren. Unatoč velikoj količini kamenih arhitektonskih elemenata stilski opredijeljenih u 15. stoljeće, nekoliko radiokarbonskih datuma ukazuje kako je crkva starija.

Prilikom iskopavanja trećeg traveja otkrivena je zidana grobnica s tri muška kostura čije su lubanje nađene na istočnoj strani grobnice. S obzirom na položaj grobnice u crkvi i položaju kostura možemo zaključiti kako su pronađeni ukopi trojice opata koji su upravljali opatijom. Radiokarbonskom analizom kostiju pokušalo ih se povezati s imenima opata poznatih iz pisanih izvora. Iskopavanjima je utvrđeno kako je južni zvonik/kula i dio južnog zida crkve bio srušen još u 16. stoljeću, a nalazi predmeta svakodnevene uporabe iz tog razdoblja ukazuju na korištenje ruševina samostana nakon odlaska redovnika. Iskopavanja su pokazala kako je nakon napuštanja samostanska crkva sustavno prekopavana što potvrđuju nalazi u južnom dijelu broda koji je prekopan do ispod razine temelja. Tom prilikom su uništeni i grobovi.

Ukupno je analizirano 12 kostura (7 iz grobnih i 5 van grobnih cjelina). U svim je slučajevima riječ o muškarcima čija je prosječna starost u trenutku smrti iznosila 40,5 godina. Učestalosti karijesa (10,3%) te apscesa i zaživotnog gubitka zuba (8,0%) su poprilično visoke i uobičajene za ovo razdoblje. Neobične su vrlo visoke učestalosti pokazatelja subadultnog stresa: nespecifičnog periostitisa (83,3%) i hipoplazije zubne cakline (90%) koje ukazuju na visok biološki stres, odnosno sinergijsko djelovanje više čimbenika na kvalitetu života pojedinaca koji su bili pokopani u crkvi sv. Margarete u Bijeli. Ono što za sada izdvaja ovaj uzorak od ostalih kasnosrednjovjekovnih i novovjekovnih koštanih uzoraka iz kontinentalne Hrvatske je visoka učestalost perimortalnih trauma (nastalih u/oko trenutka smrti) - 33,3% muškaraca je bilo ubijeno, a ukupno su evidentirane čak 34 posjekotine na samo 4 kostura. Uz

to, velik je broj i antemortalnih trauma (nastalih za života) - 6/12 muškaraca ima najmanje jednu zabilježenu traumu. Ovi antropološki podaci sugeriraju vrlo težak i vrlo nesiguran život barem u jednom vremenskom segmentu života u Bijeloj.

Arheozoološka analiza materijala iz benediktinskog samostanasv. Margarete u Bijeli

Maja Grgurić

Varaždin

majagrguric@gmail.com

Tajana Trbojević Vukičević

Zavod za anatomiju, histologiju i embriologiju

Veterinarski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

tajana@vef.hr

Obrađeni animalni osteološki materijal pronađen je prilikom višegodišnjih iskopavanja na mjestu benediktinskog samostana sv. Margarete u današnjem selu Bijela, jugoistočno od Daruvara. Opatija u Bijeloj spadala je u jednu od najvećih na ovom prostoru, a bila je smještena na blagom brežuljku široke doline potoka Stančevca. Iz pisanih izvora poznato je da je samostan sigurno postojao u ranom 14. st. Napušten je sredinom 16. st. prilikom dolaska Turaka, od kada je prepušten propadanju. Veći dio do sada pronađenog animalnog osteološkog materijala potječe iz vremena napuštanja samostana i crkve i uglavnom sadržava koštane fragmente goveda, ovaca i koza, kao i veliki broj kostiju ptica. Ovim se istraživanjem pruža mogućnost preliminarnog uvida u prehranu te eventualne promjene u prehrani stanovništva u vrijeme prije i nakon turskih osvajanja samostana.

Majoličko posuđe u blagovaonici posjednika Gradine u Gudovcu

Helga Zglav-Martinac

Muzej grada Splita

helga.zglavmartinac@gmail.com

Godine 2003. u selu Gudovac jugozapadno od grada Bjelovarana položajima Gradina i Mala Gradina poduzeta su probnog sondiranja tijekom kojih su otkriveni tragovi ostataka obrambenog sustava utvrda i opkopa kasnosrednjovjekovnog nizinskog gradišta podignutog na močvarnom terenu. Gradski muzej Bjelovar je u suradnji s Institutom za arheologiju neposredno nakon toga pristupio i sustavnom istraživanju tog lokaliteta. Dosadašnje arheološka istraživanja dokazuju kontinuitet naseljavanja ovog položaja od vremena prapovijesti (neolitik) sve do kasnog srednjega vijeka.

Prema povijesnim podacima gradište je podignuto početkom 14. st., a do procvata života na njemu dolazi tijekom druge polovice 15. i početkom 16. st. za vrijeme *magistra Petra*, viceprotonotara kraljevine Slavonije i upravitelja posjeda Zagrebačke biskupije, koji blisko surađuje s Crkvom i s kraljevskim dvorom u Budimu. Oko 1543. Gradište, kao plemićko sjedište postaje jedna od utvrda podignutih za obranu od Turaka. Utvrda je osigurana bedemom izgrađenim od drvenih greda i zemljanog nasipa i u njezinom sklopu se nalazila i manja isturena stražarska utvrda. Sredinom 16. st., gradište se prestaje spominjati u povijesnim izvorima.

Među pokretnim nalazima posebno se ističu bogato plastično oblikovani pećnjaci, koji su po svojoj izvedbi ravni primjercima izrađivanim krajem 15. stoljeća u radionicama na kraljevskom dvoru u Budimpešti. Činjenica da su među nalazima nađeni i kalupi za izradu pećnjaka ukazuje na postojanje lokalne keramičarske produkcije istih. S obzirom na njihovu

izuzetnu kvalitetu izradbe daje se zaključiti da Gudovačka gradina nije bila obična utvrda, već je kao utvrđeni plemićki posjed (majur) predstavljala plemićko sjedište. Na kojem se uz ostale sadržaje koji čine preduvjet dobrom suživotu plemića, vojne posade, posluge i težaka u okviru imanja postojala i keramičarska radionica za izradu pećnjaka za peći, koji trebali zadovoljiti visoke estetske kriterije.

Blistavošću boja ukrasa i kvalitetnom sjajnom glazurom među nalazima domaće lončarije ističe se određen broj ulomaka majoličkog stolnog posuđa i ukrasnih pločica importiranih s područja srednje Italije sa stilskim obilježjima tipičnim za proizvode tamošnjih renomiranih keramičarskih radionica druge polovice 15. st. (Faenza, Urbino, Deruta). To kao i činjenica da se na gudovačkom gradištu rabe za piće staklene čaše u vrijeme kada je uobičajena uporaba keramičkih kupa, još jednom potvrđuje visoki društveni status vlasnika ove utvrde. Bogatstvo i karakter nalaza kuhinjskog posuđa (lonci, padele, posude za čuvanje i kuhanje hrane, pribor za pripremanje jela - noževi, kutljače i sl.), velika raznolikost i količina ostataka živežnih namirnica koje su očigledno trebale zadovoljiti gozbe bogate izuzetnim i obilnim jelima (ostaci kokošnjih i pačjih jaja, velika količina kostiju različitih domaćih i divljih životinja... koštice breskve, trešnje i višnje, orasi, proso, tikva i još puno toga). Zbog uvjeta koji nisu pogodovali raspadanju i truljenju, na sreću pronađeni su sačuvani komadi kožne odjeće, cipele i komadi lanenog platna. Sve to govori u prilog izuzetnosti ovog lokaliteta i potrebi njegovog daljnjeg istraživanja kako bi se potvrdio značaj njegovog posjednika i utvrdilo dokle sežu njegovi utjecaji i veze, kontakti. Izdvajajući iz mase pokretnih nalaza importirane luksuzne predmete, koji često predstavljaju statusni simbol vlasnika, treba pokušati odrediti zemlje njihove nabavke i put koji je ta luksuzna trgovačka roba prevalila do svog odredišta u Gudovcu.

Ravna Gora i nastanak umjetnosti. Novi izazovi za hrvatsku humanistiku

Vladimir Peter Goss, prof. emeritus

vgoss@aol.com

Autor razmatra fenomen imenovanja i pokazivanja elemenata ljudskog okoliša kao rani vid umjetničkog stvaranja sa specifičnim značenjem za vizualne umjetnosti i za organizaciju prostora, odnosno kulturnog pejzaža. Ukazuje na nadopsinu vrijednost položajnih imena i na njihovu moguću relativnu dataciju, te na njihovo povezivanje u smislu mitoloških pejzaža.

Naglašuje se da u najboljem smislu prakse umjetničke kritike ti najstariji vidovi duhovnog stvaralaštva nalaze jasne paralele u praksi suvremene kritike, dakle pripadaju *mainstreamu* ljudske kreativnosti (*readymades* i sl.) dakle sferi istraživanja vizualnih umjetnosti, htjeli to „povjesničari umjetnosti“ ili ne. U tome je i velik izazov humanističkoj disciplini izučavanja umjetnosti pri čemu ona mora izaći iz svojih okvira i surađivati sa srodnim disciplinama, prvenstveno arheologijom, kulturnom antropologijom i lingvistikom. Niz ključnih položaja upravo u svjerozapadnoj Hrvatskoj predstavlja primarni materijal za takva istraživanja.

Preliminarni rezultati dosadašnjih istraživanja na lokalitetu Torčec-Cirkvišće

Siniša Krznar

Institut za arheologiju

sinisa.krznar@iarh.hr

Institut za arheologiju već niz godina provodi istraživanja na lokalitetu Torčec-Cirkvišće. Lokalitet je unutar arheološke struke postao poznat nakon slučajnog pronalaska keramičke posude u kojoj je bila pohranjena pseća lubanja. Prvo probno istraživanje provedeno je 2002. godine, kada je ustanovljen sakralni karakter nalazišta. Lokalitet se nakon toga istražuje od

2009. do 2016. godine. Tijekom istraživanja pronađeni su ranosrednjovjekovni ukopi, župno groblje koje je funkcioniralo od kraja 12. pa do početka 18. stoljeća i skromni ostaci crkve. Posebno zanimljiva situacija otkrivena je u ovogodišnjim istraživanjima. Uz zapadni rub lokaliteta pronađeni su ostaci srednjovjekovnog naselja te umjetno iskopan jarak koji je predstavljao zapadni rub župnog groblja, odnosno granicu između profanog i sakralnog prostora.

Novootkriveni kasnosrednjovjekovni kompleks u Šumi Obrovi kod Grubišnog Polja

Tatjana Tkalčec

Siniša Krznar

Institut za arheologiju

tatjana.tkalcec@iarh.hr

sinisa.krznar@iarh.hr

Silvija Pisk

Odsjek za povijest

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

spisk@ffzg.hr

Institut za arheologiju je u 2015. i 2016. godini, uz potporu Grada Grubišno Polje, proveo prva arheološka istraživanja do tada stručnoj javnosti potpuno nepoznatog arheološkog lokaliteta u Šumi Obrovi, sjeverno od Grubišnog Polja (Bjelovarsko-bilogorska županija). U šumom obraslom području otkriven je kompleks koji se sastoji od plemićke trodijelne drvenozemljane utvrde u čijoj blizini (na oko 100-ak metara) se nalaze položaji s crkvom i grobljem, te ostaci ruralnog naselja. Na udaljenosti od oko kilometar nalazi se još jedna (jednodijelna) utvrda, u literaturi poznata pod nazivom Mala Peratovica-Obrova šuma. Sva tri istaknuta položaja – dvije utvrde i crkva s grobljem, te ostaci naselja predstavljaju vrhunski potencijal za istraživanje srednjovjekovnog društva izgrađenog na osnovici utvrda - crkva s grobljem - selo, što je jedan od rijetkih arheološki utvrđenih, a još manje istraživanih slučajeva u Hrvatskoj. Ujedno predstavljaju realnu i atraktivnu podlogu za uklapanje u kulturno-turističku ponudu kraja, o čijem srednjovjekovlju do danas ništa nije bilo poznato. U radu će se predstaviti objedinjeni rezultati arheoloških i povijesnih istraživanja arheološkog kompleksa u Šumi Obrovi, a ujedno će se predstaviti i ostale dokumentirane srednjovjekovne utvrde na području Općine Grubišno Polje.

Daljinsko istraživanje kasnosrednjovjekovnih gradišta na području Bjelovarsko-bilogorske županije

Tatjana Tkalčec

Bartul Šiljeg

Hrvoje Kalafatić

Institut za arheologiju

tatjana.tkalcec@iarh.hr

bartul.siljeg@iarh.hr

hrvoje.kalafatic@iarh.hr

Kasnosrednjovjekovna gradišta vrsta su nalazišta koja se na terenu očituju središnjim uzvišenjem i jednim ili čitavim sustavom obrambenih jaraka i zemljanih bedema. Bila su centralnog karaktera, većinom kao utvrđeno sjedište plemića (u kasnom srednjem vijeku od 13. do kraja 15. st.). Na izmaku kasnog srednjeg vijeka te početkom novog vijeka, pojedina propadaju, dok druga mijenjaju funkciju od prethodno fortifikacijsko-agrarnog karaktera

(utvrđeni posjedi plemića, majuri) u prvenstveno fortifikacijske objekte uklopljene u sustav obrane protiv Osmanlija. Još nedovoljno arheološki i povijesno istražena, otvaraju nam i pitanje gornje granice njihova korištenja kao i karaktera u kasnijim vremenima, no evidentno je da neka kontinuiraju čak kroz prva stoljeća novog vijeka pri čemu se iznova vjerojatno prepliće njihov fortifikacijski, ali i centralni karakter agrarnog posjeda u vidu utvrđenih kurija vlastelina.

U radu se predstavljaju daljinska istraživanja gradišta, i to onih koja su prepoznatljiva na zračnim fotografijama i satelitskim snimcima. Daljinskim istraživanjem prepoznata su i pojedina do sad nepoznata u stručnoj literaturi, kao i neka koja danas više nisu očuvana. Izvori korištenih snimaka su mrežne stranice Google Earth, Arkod, Geoportal.hr, Informacijski sustav prostornog uređenja (ISPU), Bingmaps. Poduzeto je i snimanje pomoću bespilotne letjelice. Kod pojedinih se putem ortofotografija luči njihov širi fortifikacijski sustav i složenija infrastruktura (postojanje podgrađa i slično) nego što je to moguće prepoznati na samome terenu.

Arheološki lokaliteti Bjelovarsko-bilogorske županije u funkciji turizma

Jasna Fila

Turistička zajednica Bjelovarsko-bilogorske županije

U kontekstu razvoja kulturnog turizma, koji je nezaobilazni, sastavni dio turističke ponude Bjelovarsko-bilogorske županije, valja istaknuti potencijale i važnost arheoloških lokaliteta i arheološke baštine. Kreiranje sustava destinacijskog upravljanja kojim bi se kulturni sadržaji u sklopu kojih arheološki turizam kao jedan od posebnih oblika turizma, na adekvatan način integrirali u stvaranje i pozicioniranje ukupnog doživljaja na razini destinacije, zajednički je zadatak svih dionika javnog i privatnog sektora u turizmu BBŽ.

Smjernice za postupanje s ljudskim koštanim materijalom u bioarheološkome kontekstu

Ante Lozina

Željana Bašić

Ivan Jerković

Ivana Kružić

Sveučilišni odjel za forenzične znanosti

Sveučilište u Splitu

ante.lozina@unist.hr

zeljana.basic@unist.hr

ivanjerkovic13@gmail.com

ivana.kruzic@unist.hr

Šimun Anđelinović

Sveučilište u Splitu

simun.andjelonovic@unist.hr

S porastom broja koštanih ostataka koji se čuvaju u muzejima i zbirkama različitih znanstvenih institucija javlja se i potreba za propisivanjem postupaka i preporuka za čuvanje i postupanje s ljudskim koštanim materijalom. U prvom je redu potrebno definirati pravni okvir i etički okvir, kao i odgovornosti koje rad s koštanim ostacima, ali i njihovo čuvanje, podrazumijeva. Potrebno je razjasniti pitanja prikupljanja, posudbe, pohrane, zaštite i javnog izlaganja koštanih ostataka, kao i pravna i etična pitanja vezana uz uzorkovanje i znanstvena istraživanja na koštanom materijalu, a koja mogu uzrokovati trajni gubitak dijela materijala.

Također je potrebno izraditi i preporuke za katalogizaciju i stvaranje baze podataka koštanih zbirki.

U ovom se radu predlaže osnovni hodogram aktivnosti za postupanje s ljudskim koštanim materijalom, a koji bi se trebao usuglasiti među svim ustanovama koje prikupljanju, čuvaju i izlažu ljudske koštane ostatke, kao i onih koje na njima rade istraživanja.

Lasinjska kultura – 55 godina poslije

Lasinjska kultura jučer i danas

Tihomila Težak-Gregl

Odsjek za arheologiju

Katedra za prapovijesnu arheologiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ttgregl@ffzg.hr

Godine 1961. Stojan Dimitrijević je u radu objavljenom u 5. svesku časopisa *Opuscula archaeologica* prvi puta definirao i objasnio lasinjsku kulturu kao eneolitičku pojavu sjeverozapadne Hrvatske. Nakon toga još se u nekoliko navrata vraćao lasinjskoj kulturi da bi svojevrsnu sintezu objavio 1979. g. u *Praistoriji jugoslavenskih zemalja III*. No, već je tada imao u pripremu opsežniju sintezu ove pojave koju je želio objaviti u sklopu niza takvih sinteza o eneolitičkim kulturama u Hrvatskoj pod naslovom eneolitičke studije. Međutim, prerana smrt 1981. g. spriječila je ostvarenje toga nauma. Od lasinjske kulture ostao je samo niz pripremljenih tabli materijala koji je sam iscrtao i fotografirao. U ovome izlaganju osvrnut ćemo se na povijest istraživanja i proučavanja te trenutačno stanje poznavanja lasinjske kulture u sjevernoj Hrvatskoj.

Ranoeneolitička osnova lasinjske kulture u sjevernoj Hrvatskoj

Zorko Marković

Institut za arheologiju

zorko.markovic@iarh.hr

U izlaganju se obrađuje faza Sopot 4 i tip Seče sopotske ranoeneolitičke kulture i njihovi elementi u genezi srednjoneolitičke lasinjske kulture, zajedno s elementima iz lendelskih kultura te najkasnije vinčanske i butmirske kulture

Crkvišće-Bukovlje, višeslojno eneolitičko nalazište: prilog poznavanju lasinjske kulture

Lea Čataj

Odjel za kopnenu arheologiju

Služba za arheološku baštinu

Hrvatski restauratorski zavod

lcataj@h-r-z.hr

Nalazište Crkvišće-Bukovlje (općina Generalski Stol) smješteno je na uzvisini iznad rijeke Mrežnice. Prva arheološka istraživanja proveo je 2010. godine Institut za arheologiju iz Zagreba. Sustavna arheološka istraživanja započeta su 2012. godine i traju sve do danas. Inicirana su od strane Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda, a bila su usmjerena na ostatak kasnoantičke crkve smještene na vrhu uzvisine.

Već tijekom prvih arheoloških istraživanja pronađeni su nalazi lasinjske kulture, koji su uslijedili i u narednim godinama. Od 2012. godine istraženo je 7 arheoloških sondi, a sonda 5,

smještena podno ostataka crkve, pokazala je najbogatiju stratigrafiju s četiri horizonta naseljavanja iz razdoblja eneolitika. Stratigrafska opažanja za sada su potvrđena analizom keramičkih nalaza, dok su radiokarbonske analize u planu za ovu godinu.

Najstariji horizont naseljavanja pripada razdoblju kasne lendelske kulture, poslije kojeg slijede horizonti rane i kasne lasinjske kulture, a potom i onaj badenske kulture. U keramičkom je materijalu zamijećena velika sličnost između lendelske i rane lasinjske kulture u oblikovanju i ukrašavanju posuda. Tijekom rane lasinjske kulture dolazi do promjene u tehnologiji izrade keramike, koja se nastavlja i u kasnoj lasinjskoj kulturi, kada se u keramografiji gube neke od karakteristika lendelske kulture i javljaju nove. Badenski je horizont najslabije sačuvan, a preliminarna je analiza keramike pokazala da je tehnologija njene izrade najlošija u usporedbi s prethodnim horizontima. Oblici i način ukrašavanja posuda gotovo se u potpunosti razlikuju od onih u lasinjskoj kulturi.

S obzirom na mali broj višeslojnih lasinjskih nalazišta u Hrvatskoj, daljnja istraživanja Crkvišća-Bukovlja, kao i analiza nalaza potpomognuta kalibriranim radiokarbonskim datumima, od velike su važnosti za razumijevanje geneze i razvoja lasinjske kulture.

Lasinjska kultura i problem njezina podrijetla na križevačkom području

Lana Okroša Rožić

Gradski muzej Križevci

muzej.krizevci@email.htnet.hr

Križevačko područje bogato je nalazištima lasinjske kulture. Do sada ih je otkriveno devet, a prema jednom lokalitetu nazvan je Beketinec-tip lasinjske kulture izdvojen zbog osobitosti u tipologiji i ukrašavanju keramike.

Kao supstrat lasinjskoj kulturi na križevačkom području poslužio je ranoeneolitički Seče-tip sopotske kulture. Unatoč izrazito protolendelskom obilježju ranijeg horizonta brezovljanskog tipa sopotske kulture koji Kalničko prigorje uvodi u razdoblje kasnog neolitika, nastanak Seče-tipa povezuje se s prodorom klasične sopotske kulture iz matičnog područja koji će konačno, uz sudjelovanje paralelnih lendelskih utjecaja, formirati ranoeneolitički Seče-tip iz kojeg će nastati lasinjska kultura.

Poljana Križevačka 1 i 2 – naselja lasinjske kulture

Mateja Hulina

Institut za arheologiju

mateja.hulina@gmail.com

Arheološka nalazišta AN 4 Poljana Križevačka 1 i AN 5 Poljana Križevačka 2 nalaze se na trasi autoceste A12 Sv. Helena – GP Gola. Oba su smještena na blagim uzvišenjima u dolini potoka Glogovnice južno od Križevaca. Zaštitna istraživanja na oba lokaliteta provodio je Institut za arheologiju 2011. i 2012. godine.

Oba naselja imaju ostatke iz eneolitika, brončanog doba, latenske kulture i kasnog srednjeg vijeka. Eneolitička naselja pripadaju lasinjskoj kulturi.

Eneolitičko naselje Poljana Križevačka 1 jednoslojno je naselje koje se nalazi na vrhu uzvišenja i prostire se u smjeru sjever-jug. Pronađeni su ostatci nekoliko većih zemunica koje su vjerojatno služile za stanovanje ili obavljanje svakodnevnih aktivnosti, ovalnih jama te ostataka rupa od stupova koji su činili osnove pravokutnih kuća.

Naselje Poljana Križevačka 2 nalazi se na vrhu grede uz potok Glogovnicu i prostoralo se u smjeru sjeveroistok-jugozapad. Iz razdoblja lasinjske kulture pronađeni su ostatci nekoliko ovalnih zemunica i jama, a karakteristično je povezivanje objekata u skupine.

U ovom radu predstaviti će se nalazi s gore navedenih lokaliteta te će se oni uklopiti u već poznatu sliku o naseljima lasinjske kulture na području sjeverne Hrvatske i šire.

Pajtenica – Velike livade, eneolitičko naselje lasinjske kulture

Josip Zorić

Zagreb

josipz23@yahoo.com

Zaštitna istraživanja na položaju Pajtenica – Velike livade provedena su 2006. god. u sklopu izgradnje trase autoceste Beli Manastir – Osijek – Svilaj, dionica Đakovo – Sredanci. Tom je prilikom otkriven i istražen višeslojni lokalitet horizontalne stratigrafije s najvećim brojem objekata koji se mogu pripisati eneolitičkoj, lasinjskoj kulturi, a pronađeni su i tragovi naseljavanja iz vremena mlađeg kamenog i mlađeg željeznog doba te razvijenog srednjeg vijeka. Istraženi dio eneolitičkog naselja moguće je podijeliti na tri segmenta u kojem dominiraju u središnjem dijelu četiri izdužena i blago zaobljena objekta postavljena tako da zatvaraju krug s praznim središnjim prostorom. Rad također donosi analizu pokretnih arheoloških nalaza, čije analogije možemo pratiti na obližnjim lasinjskim nalazištima, kao i s područja Požeške kotline odakle dolaze i sirovine za izradu kamenih rukotvorina. O postojanju određenih međusobnih veza s prostorom Karpatske kotline i središnjeg Balkana govore vrlo rijetki predmeti od bakra i opsidijana pronađeni u naselju kojega serija od osam radiokarbonskih datuma smješta u vrijeme kraja 5. i početka 4. tisućljeća pr. Kr.

Otočac – lokalitet lasinjske kulture južno od Kapele

Tatjana Kolak

Muzej Like Gospić

tkolak.mlg@gmail.com

Tijekom zaštitnog arheološkog istraživanja srednjovjekovnog grada Otočca, započetog 2012. te nastavljenog 2014.-2015., s ciljem otkrivanja frankopanske kule kao začetka nastanka grada, pronađen je arheološki sloj koji pripada lasinjskoj kulturi. Riječ je o ostacima objekta koji upućuje da se na nekadašnji otočić, okružen rijekom Gackom i njenim rukavcima, naselila eneolitička zajednica. Ulomci keramičke produkcije pokazuju odlike lasinjske kulture. To je prvi nalaz ove kulture južno od Kapele na ličkom području.

Evidentirani su ostaci vjerojatno stambenog objekta, sudeći prema očuvanim ostacima podnice, odnosno kućnog ljepa, očuvanog na tri izolirana mjesta. Preostali dio je propao, zasigurno uslijed djelovanja vodnog režima što je rezultiralo otapanjem podnice zajedno s velikom količinom gara. Uzorak gara za analizu ¹⁴C (IRB, Zagreb) pokazao je kalibrirani datum 4451-4232 pr.Kr. (65,9 %). Tu je i najveća koncentracija keramičkih nalaza te životinjskih kostiju uz nalaz ulomka fino obrađenog mikrolita.

Keramička produkcija je imponantna; veći dio posuda je nešto debljih stijenki, ali od bolje pročišćene gline, svijetlo smeđe, smeđecrvenkaste ili manje, crne boje. Ukrašen je urezivanjem, najčešće motiva riblje kosti, cik-cak i usporednih linija ili borovih iglica te ubadanjem. Jedan ulomak ima dugmetasti ukras. Inkrustacija nije evidentirana. Na nekoliko ulomaka ima tragova bojenja crvenom bojom, a neki primjerci su glačani. Preliminarnim pregledom utvrđeno je da je riječ ponajprije o bikoničnim zdjelama i manje vrčevima.

U izlaganju se donose tek preliminarni rezultati, obzirom na započeta istraživanja.

Lasinjska kultura u Bosni i Hercegovini

Dina Vajzović

Sarajevo, BiH

Područje rasprostiranja lasinjske kulture u Bosni i Hercegovini je zona sjeverne Bosne, i to prostor između donjeg toka rijeke Bosne i srednjeg toka Save. Na zapadu je dopirala do Banjaluke a na istoku do Tuzle. Posmatrano u odnosu na matično područje rasprostiranja lasinjske kulture, prostor sjeverne Bosne predstavlja južnu periferiju njenog rasprostiranja. Lasinjska kultura u Bosni i Hercegovini se smatra najranijom čisto eneolitskom kulturom.

Do danas je poznato ukupno 6 lokaliteta lasinjske kulture, od kojih je ova kultura u svom čistom obliku i poseve samostalna otkrivena na tri lokaliteta i to: Zemunica u Radosavskoj kod Banjaluke, Visoko brdo u Lupljanici kod Doboja, i Visu u Modranu kod Dervente. Na ostalim lokalitetima ova kultura je prisutna uz elemente drugih eneolitskih kultura, i to: Donji Klakar kod Bosanskog Broda, pojedinačni nalazi iz I stratuma Gornje Tuzle, te nalazi sa lokaliteta Biograd u Pruscu kod Donjeg Vakufa. Svakako najznačajnije nalazište za proučavanje ove kulture na tlu Bosne i Hercegovine je nalazište Vis na kojem su izdvojena dva stratuma lasinjske kulture. Lokalitet Vis ima istaknuti gradinski položaj, na prostoru razvoja rječnih dolina Bosne i Ukruine. Istraživanja su vršena u periodu 1973. i 1974. godine (Z. Marić) i 1973/74 (B. Belić). Prvim iskopavanjima, na jugozapadnoj strani lokaliteta otkriveni su slojevi kasnog bronzanog i ranog željeznog doba (Ha A2-B3). Kasnija iskopavanja su vršena na centralnom dijelu platoa gradine i tom prilikom su otkriveni slojevi eneolitskog doba sa naseljima lasinjske, kostolačke i vučedolske kulture. S. Dimitrijević je ovo naselje opredjelio u fazu I i Ila lasinjske, dok je A. Benac opredjelio u fazu IIb i III. Međutim, ovi nalazi su, nažalost, samo informativno objavljeni, te stoga razmatranja u tom pravcu, bez potpunije analize, nemaju osnovu. Iskopavanja na lokalitetu Zemunica u Radosavskoj kod Banjaluke izveli su B. Čović i Z. Marić, prilikom kojih je utvrđeno da najstariji sloj tog nalazišta pripada lasinjskoj kulturi, i a to je ujedno bio i jedini nedirnuti sloj sa tog lokaliteta. Materijal lasinjske kulture sa ovog lokaliteta karakteriše jednostavnost i tipološka neraznovrsnost, gdje su uglavnom preovladavali nalazi grube keramike. Na lokalitetu Visoko Brdo u Lupljanici kod Doboja izdvojene su dvije faze, od kojih je starija pripadala najmlađoj fazi vinčanske kulture, dok je pri samom kraju ove faze došlo do prodora nosilaca lasinjske kulture, iako nije posve jasna hronološka granica između nosilaca jedne i druge kulture.

U najmlađim stratimima Gornje Tuzle, među obiljem raznorodnog keramičkog materijala, B. Čović je zabilježio i određeni broj lasinjskih nalaza. S. Dimitrijević smatra da stratum II sa ovog lokaliteta uz kasnovinčanske elemente sadržava i jasne elemente pretklasične lasinjske kulture (Lasinja I), a stratum I sadrži elemente ranoklasične lasinjske kulture (Lasinja IIa). Ovi nalazi su u stratumu I prisutni uz badenske nalaze. Na lokalitetu Biograd kod Prusca nalazi lasinjske kulture su prisutni zajedno s butmirskim i badenskim elementima.

Lasinjsku kulturu u Bosni i Hercegovini treba posmatrati u širem kontekstu, tj. u procesu eneolitizacije ovih prostora, koji je sam po sebi vrlo problematičan, što dodatno otežava činjenica da se hronologija i kulturna determinacija zasniva na skromnom broju nalaza i istraženih lokaliteta. Nažalost, eneolit je dugo vremena bio posmatran samo kao prelazni period između mlađeg kamenog doba i bronzanog doba, te stoga se nije posvetila pažnja adekvatnijem pristupu ovoj problematici u Bosni i Hercegovini. Na osnovu do sada poznatih nalaza, moguće je pretpostaviti da je područje Bosne i Hercegovine ostalo dugo izvan domašaja novih eneolitskih kultura, što je s druge strane omogućilo duži opstanak neolitskih elemenata. Na osnovu svega iznesenog može se zaključiti da ne može biti govora o bilo kakvom ozbiljnijem naseljavanju nositelja lasinjske kulture na području Bosne, jer su nositelji ove kulture u sasvim ograničenom opsegu prešli na desnu stranu rijeke Save i samo u manjim skupinama zauzeli neke položaje na pravcima svog kretanja.

Govedo, ovca, pas - ukopi životinja u lasinjskoj kulturi

Maja Pasarić

Institut za etnologiju i folkloristiku

maja@ief.hr

Samostalni ukopi životinja zabilježeni su u pojedinim eneolitičkim kulturama na području kontinentalne Hrvatske. Njihova relativna malobrojnostna našim prostorima i slaba istraženost izdvaja ih kao fenomen vrijedan istraživačkog propitivanja. Tri životinjska ukopa pronađena su na nalazištu lasinjske kulture Selci Đakovački-Pajtenica u istočnoj Hrvatskoj tijekom zaštitnih istraživanja provedenih 2006. godine. Uz prisutnost različitih životinjskih vrsta ovi ukopi se razlikuju i po svojoj tipologiji (cjeloviti, djelomično cjeloviti, dvojni, mješoviti i sl.). Posebno se izdvaja cjeloviti ukop dva mlada psa, a zabilježen je i ukop goveda te ostaci malih preživača (ovce ili koze). Ukope životinja nije uvijek jednostavno tumačiti. Sagledavanje njihovih karakteristika u okviru danih arheoloških odrednica i adekvatnih kulturoloških analogija omogućuje propitivanje ekonomskog, simboličkog i društvenog značaja životinja u ljudskim društvima. U radu će se razmotriti životinjski ukopi lasinjske kulture te propitati uloge pojedinih životinja u kulturnim praksama stanovnika istraživane lokaliteta. Načini na koje se ljudske zajednice odnose prema životinjama otvaraju cijeli niz pitanja poput onih o predodžbamatih istih zajednica o njima samima i o prostoru koji ih okružuje.

Ukopi lasinjske kulture na području Hrvatske s posebnim osvrtom na nalaz iz Potočana – bioarheološka perspektiva

Mario Novak

Ivor Janković

Zrinka Premužić

Institut za antropologiju

mario.novak@inatro.hr

ivor.jankovic@inatro.hr

zrinka.premuzic@inatro.hr

Mislav Čavka

Sveučilišna bolnica Dubrava

mislav.cavka@yahoo.com

James C.M. Ahern

University of Wyoming, USA

jahern@uwyo.edu

Hrvoje Potrebica

Odsjek za arheologiju

Katedra za prapovijesnu arheologiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

hpotrebi@ffzg.hr

Jacqueline Balen

Arheološki muzej u Zagrebu

jbalen@amz.hr

Do danas je u hrvatskoj arheologiji poznat samo jedan ljudski ukop koji se može atribuirati lasinjskoj kulturi, a to je slučajni nalaz iz Jakšića. S obzirom na takvo stanje istraženosti zna se vrlo malo detalja o duhovnim aspektima lasinjske kulture kao što su pogrebni ritus i odnos prema pokojnicima, ali i biološkim karakteristikama tih ljudi. No, detaljna multidisciplinarna analiza nedavno otkrivene masovne grobnice iz Potočana otkrit će mnoge, dosad nepoznate, pojedinosti o životu i smrti pripadnika te kulture na području Hrvatske.

Tijekom zaštitnih arheoloških istraživanja koja su provedena 2007. godine u Potočanima pokraj Požege otkrivena je jama s velikom količinom ljudskih koštanih ostataka koji nisu pokazivali jasan organizacijski obrazac. U jami nisu pronađeni pogrebni nalazi osim nekoliko fragmenata keramike koja se može pripisati lasinjskoj kulturi. Tri uzorka ljudskih kostiju iz različitih slojeva radiokarbonski su datirani oko 4200. pr. Kr. što ukazuje na činjenicu da ukop u ovu jamu predstavlja jednu iznimno kratkotrajnu epizodu, a ne dugotrajnu akumulaciju.

Preliminarna antropološka analiza ukazuje na prisutnost 50-ak osoba svih dobnih i spolnih skupina. Na velikom broju lubanja ustanovljene su perimortalne traume kao što su udarci tupim predmetom, posjekotine i penetrirajuće ozljede nanesene raznim vrstama oružja/oruđa. Sve navedene okolnosti snažno sugeriraju na to da su u jami bili pokopane žrtve jedne nasilne epizode, najvjerojatnije masakra.

Arheobotanički nalazi u kontekstu lasinjske kulture

Kelly Reed

University of Warwick, UK

kellyreed@hotmail.co.uk

Ana Đukić

Laduč

adukic21@gmail.com

Food is intimately linked to society and culture, however, very little is known about the development of agriculture during the Eneolithic in Croatia. Recent excavations at Lasinja culture sites by the Archaeological Museum in Zagreb, have provided new archaeobotanical evidence to explore what the diet and agricultural base of this group may have been. Five sites, Jurjevac-Stara Vodenica, Potočani, Pajtenica-Velike Livade, Tomašanci-Palača, Lasinja have provided evidence of cereals, such as barley, emmer and einkorn, which would have been the staple crops at the time, while evidence of wild fruits would suggest that the local environment was also regularly exploited. The recovery of wheat crop processing waste also shows that wheat was regularly processed at the sites, possibly piecemeal and the waste deposited around the settlement. These results highlight the importance of collecting archaeobotanical samples in order to explore diet and agriculture in the past.

Litika lasinjske kulture

Rajna Šošić Klindžić

Odsjek za arheologiju

Katedra za prapovijesnu arheologiju

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

rsosic@ffzg.hr

Lasinjska kultura rasprostire se u većem dijelu kontinentalne Hrvatske. Toje područje različitih geoloških karakteristika pa su samim time i različiti uvjeti postojanja, dostupnosti i kvalitete sirovina pogodnih za izradu lomljenog kamenog oruđa. U ovom će se radu prikazati

osnovne karakteristike skupova litičkih nalaza lasinjske kulture na području kontinentalne Hrvatske kroz tipološke i tehnološke karakteristike. Osim toga, pokušat će se utvrditi mogući izvori i načini pribavljanja sirovine.

Poster - Novitates

Prikaz istraživanja s nalazišta AMI zgrada 2015/2016

Maja Čuka

Žan Budim

Arheološki muzej Istre

zdmaja@gmail.com

budimzan@gmail.com

U sklopu projekta obnove i nadogradnje zgrade Arheološkog muzeja Istre u Puli, 2014. godine je započelo arheološko istraživanje unutar južnog krila zgrade muzeja. Spomenuto istraživanje je obuhvatilo južni dio suterena zgrade, kojeg čine hodnik i 3 prostora od sveukupno 232 m². U listopadu 2014. godine istraživanje je, prema prijedlogu nadzornog inženjera, prekinuto zbog mogućeg narušavanja statičke stabilnosti zgrade te se započelo sa mjerama sanacije, odnosno učvršćivanjem nosivih zidova zgrade muzeja. U lipnju 2015. godine arheološko istraživanje se nastavilo te je obuhvatilo triprostorije (1, 2 i 4). Zabilježeni su prapovijesni slojevi sa suhozidnim strukturama i podnicama od nabijene gline. Također, pronađeni su ostaci peći i ognjišta, kao i brojna pokretna arheološka građa, koja svjedoči o kontinuiranom životu na ovom prostoru od 9. st pr. Kr. do danas. Unutar povijesne jezgre grada Pule, zabilježeno je nekoliko arheoloških nalazišta, koja dokazuju postojanje pulske histarske gradine, a ovo istraživanje je otkrilo izvanredna nova saznanja o načinu života tijekom tog malo poznatog dijela prošlosti grada.

Bioarheološka analiza triju kostura s nalazišta Željeznički kolodvor, Sisak

Ivan Jerković

Željana Bašić

Ivana Kružić

Sveučilišni odjel za forenzične znanosti

Sveučilište u Splitu

ivanjerkovic13@gmail.com

zeljana.basic@unist.hr

ivana.kruzic@unist.hr

Šimun Anđelinović

Sveučilište u Splitu

simun.andjelonovic@unist.hr

Tijekom arheoloških istraživanja 2013./2014. godine na lokalitetu Željeznički kolodvor – Sisak pronađena su četiri groba s koštanim ostacima. Riječ je o kosturima ukopanim u zemlju, dvama bez, te dvama sa grobnom rakom. Svi su ukopi bez nalaza i priloga, od kojih dva najvjerojatnije pripadaju kasnoantičkomu, a dva recentnomu ukopu. Tri su kostura podvrgnuta bioarheološkoj analizi na Sveučilišnom odjelu za forenzične znanosti u Splitu, gdje im je procijenjen spol, dob u trenutku smrti, visina te pregledani pokazatelji patoloških i

traumatskih promjena. Analizom je utvrđeno kako ostatci kasnoantičkoga ukopa pripadaju dvjema odraslim ženama, procijenjene dobi u trenutku smrti 25-30 godina i više od 35 godina, a ostatci recentnoga ukopa jednom adolescentu, dobi 14-17 godina. Rezultati antropološke analize kostura s nalazišta uspoređeni su s rezultatima analiza nalazišta iz istoga vremenskoga i prostornoga kontinuuma kako bi se saznalo više o životu i okolnostima smrti pronađenih dviju žena i jednoga muškarca.

Rimski vrčevi s dvije ručke

Ivana Ožanić Roguljić

Institut za arheologiju

iozanic@iarh.hr

U ovom radu raspravljat ćemo o problematici rimskih vrčeva s dvije ručke. Nalaz vrča koji je potaknuo ovu raspravu je pronađen u potoku Bjelovacka u Bjelovaru. Riječ je o vrčevima velikih dimenzija koji su služili za skladištenje, a možda i transport različitih namirnica. Njihova je distribucija je poznata po većem dijelu Panonije i Norika, te po novim saznanjima i u Dalmaciji (lokalitet Žuta lokva). Pronađeni su na različitim tipovima lokaliteta: naselja, groblja i putne postaje. Proizvodnja vrčeva s dvije ručke na prostoru Hrvatske za sada je utvrđena samo u proizvodnom asortimanu rimske keramičarskeradionice Seksta Metilija Maksima u Crikvenici gdje se javlja paralelno s proizvodnjom amfora ravnog dna. Na lokalitetu Žuta lokva panonski vrčevi s dvije ručke pronađeni su zajedno sa crikveničkim amforama tip 1. Razlika između vrčeva s dvije ručke i amfora s ravnim dnom s kojima se često uspoređuju vidljiva je prema izvedbi stijenki i namjeni. Naime, vrčevi su prvenstveno služili za skladištenje, dok su amfore služile za transport namirnica.

Projekti

Ivor Janković, ARCHAEOOLIM projekt. Ka boljem razumijevanju rane ljudske prisutnosti u Istri

U lipnju 2014. započet je trogodišnji znanstveni projekt "Arheološka istraživanja kasnog pleistocena i ranog holocena na prostoru Linskog kanala" (ARCHAEOOLIM) financiran od strane Hrvatske zaklade za znanost. Glavni cilj projekta je bolje razumijevanje razdoblja paleolitika i mezolitika na području Istre. Posebice, na temelju istraživanja, namjera je steći bolji uvid u razna pitanja vezana uz promjene i dinamiku kulturnih i bioloških promjena i odlika prapovijesnih populacija, način korištenja prostora, formaciju nalazišta, kontaktne zone i dr. Posebice, cilj nam je navedene promjene i odlike promatrati u svjetlu promjenjivih okolišnih (klimatskih i ekoloških) čimbenika. Odabir jedinstvene mikrolokacije (Linski kanal) omogućava uvid u promjene i razlike uvjetovane teporalnom sekvencom i promjenama, a ne geografski uvjetovanim razlikama. U sklopu projekta naglasak je stavljen na četiri lokaliteta: Romualdove pećine, Pećine kod Rovinjskog sela, Abri Kontija 002 i Lim 001. Nadalje, zbog kolebanja morske razine tijekom pleistocena i ranog holocena, dio projektnih ciljeva je napraviti detaljniji podvodni terenski pregled Linskog kanala kako bi se ustanovili eventualni lokaliteti od interesa. U izlaganju će biti predstavljeni glavni projektni ciljevi, metodologija istraživanja, kao i preliminarni rezultati.

M. Sanader, Predstavljanje projekta *Between the Danube and the Mediterranean. Exploring the role of Roman military in the mobility of people and goods in Croatia during the Roman Era (RoMiCRO)*

Hrvatska zaklada za znanost već treću godinu za redom financira istraživački projekt pod naslovom *Između Dunava i Mediterana. Istraživanje uloge rimske vojske u mobilnosti ljudi i dobara u Hrvatskoj u vrijeme Rimskog Carstva*, voditeljice prof. dr. sc. Mirjane Sanader s Odsjeka za arheologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Cilj projekta je istraživanje i proširivanje znanstvenih informacija koje bi doprinijele u rješavanju još neodgovorenih pitanja o značaju rimske vojske u promjenama koje su se dogodile u periodu od prvih kontakata s Rimom (229. god. pr. Kr.) do kraja Markomanskih ratova (180. god.) na području današnje Republike Hrvatske. Projektom se nastoji istražiti razina utjecaja vojnih postrojbi, logora i luka na civilno stanovništvo i njihova naselja, lokalnu trgovinu te čitavu ekonomiju. Kroz uspješnu implementaciju projekta prikupljaju se vrijedne informacije o raznim aspektima integracije autohtone populacije s rimskim svijetom te utjecaj određene geografske lokacije na taj proces, koja se proteže od Mediterana do Dunava.

Projekt predviđa provođenje sustavnih arheoloških istraživanja na nalazištu Gardun-Vojnić kod Trilja (antički *Tilurium*), kao i sustavni terenski pregled određenih dionica delmatskog i hrvatskog dijela dunavskog limesa.

Istraživački projekt izrađuje arheološku bazu podataka i arheološki arhiv kojise kontinuirano popunjavaju. Prikupljeni podatci pohranjuju se u računalnu bazu podataka koja će koristiti zainteresiranim znanstvenicima u njihovom daljnjem istraživanju. Na ovaj će način relevantni podaci iz Hrvatske biti korišteni u budućim istraživanjima na međunarodnoj razini.

Više o projektu: <http://www.ffzg.unizg.hr/romicro/>

Domagoj Tončinić, Predstavljanje projekta *Pojmovnik antičke arheologije – stručna terminologija iz arheologije antičkoga razdoblja – POANTA (Struna-2016-05-05)*

Arheološka struka svakodnevno se susreće s problemom hrvatskog strukovnog nazivlja. Do danas u Hrvatskoj nije izrađen cjeloviti arheološki terminološki rječnik, koji bi obuhvatio sva arheološka razdoblja i sve aspekte arheološke struke. Ipak, značajni korak u pokušaju rješavanja tog problema je učinjen. Naime, Hrvatska zaklada za znanost provodi financiranje projekta Struna s ciljem izrade baze podataka hrvatskog strukovnog nazivlja. U sklopu toga projekta do sada je realiziran i objavljen „Pojmovnik kamenoga doba“ (autori Ivor Karavanić et al.), koji donosi arheološki terminološki rječnik za kameno doba.

Projekt *Pojmovnik antičke arheologije – stručna terminologija iz arheologije antičkoga razdoblja – POANTA* ima za cilj nastavak toga pojmovnika kroz izgradnju hrvatskog strukovnog nazivlja za antičku arheologiju. Voditelj projekta je doc. dr. sc. Domagoja Tončinića, a suradnici su red. prof. dr. sc. Mirjana Sanader, red. prof. dr. sc. Marina Milićević Bradač, stručna suradnica dr. sc. Zrinka Šimić Kanaet, muzejski savjetnik dr. sc. Tomislav Šeparović, v. asist. dr. sc. Iva Kaić, muzejska savjetnica dr. sc. Zrinka Buljević, muzejska savjetnica dr. sc. Sanja Ivčević, asistentica dr. sc. Vinka Bubić. Predviđeno trajanje projekta je 18 mjeseci, od 1. rujna 2016. do 28. veljače 2018. god.

Projekt predviđa terminološku obradu oko 1500 temeljnih pojmova iz antičke arheologije. Suradnici arheolozi zajedno sa suradnikom-terminologom obradit će pojmove prema područjima unutar grane antičke arheologije. Provedba projekta važna je za usustavljanje hrvatskog strukovnog nazivlja antičke arheologije, čime će projekt doprinijeti uspostavi norme za stručnu terminologiju antičke arheologije. Javna dostupnost pojmova u bazi Struna omogućit će da ti pojmovi uđu u struku i počnu se aktivno koristiti, čime će se omogućiti željeno usustavljanje. Izradom pojmovnika antičke arheologije po prvi puta će se omogućiti uspostavljanje norme u hrvatskoj stručnoj terminologiji za granu antičke arheologije. Upotreba pojmovnika omogućit će stručnjacima i znanstvenicima koji proučavaju antičku arheologiju, kao i srodne struke, korištenje ujednačene terminologije. Time će se omogućiti standardizacija stručne terminologije, a ujedno će se i potaknuti korištenje hrvatskog nazivlja

u stručnoj arheološkoj literaturi umjesto učestalog korištenja tuđica. Ovaj će pojmovnik osobito koristiti nastavnicima i studentima antičke arheologije, kao i stručnjacima i studentima arheologiji srodnih struka.